

בס"ד, ח' כסלו התשפ"ד

בבא קמא דף יט – העדאה ושינוי בצרורות, נזקי שן ברה"ר וברה"י

מושגים:

1. חצי נזק צרורות –
למרות שדרכה של הבהמה להתיז צרורות=אבנים בהליכתה וזה נזק שנעשה מכוחה ולא בגופה, **חכמים** סוברים שמשלמים חצי נזק, וזוהי הלכה למשה מסיני. **סומכוס**, חולק וסובר שגם על נזק צרורות משלמים נזק שלם. הגמ' גם מבררת האם **סומכוס** לא סובר שיש הלמ"מ, או שהוא סובר שהיא אומרת שצריך לשלם נזק שלם.
2. כחו כגופו –
רבא שאל האם לדעת **חכמים** 'כחו כגופו' כלומר, נזק צרורות שנובע מכוחו של המזיק נחשב כאילו הזיק בגופו באופן ישיר? השאלה אם כחו כגופו למשל נשיפה של האדם, או רוח שעשה התרנגול, שייכת בתחומים נוספים של הלכה למשל לעניין חילול שבת, יין נסך, רציחה ושחיטה.
3. כח כוחו –
מדובר על נזק עוד יותר עקיף, שמזיק הפעיל כח, שגרם בהמשך לכח אחר שהוא בסוף גרם לנזק. בסיפא של הברייתא בגמ' מובא מקרה, שהכלי שהתגלגל מכח התרנגול נשבר, ושבר ממנו ניתז ושבר כלי אחר, וזו דוגמה לכח כוחו. יש דיונים באחרונים האם כח כוחו זה רק כשזה התחלף לסוג אחר של כח או אנרגיה.
4. יש העדאה לצרורות –
רבא שאל האם 'יש העדאה לצרורות', האם בהמה ששלוש פעמים הזיקה בצרורות תשלם נזק שלם גם לדעת **חכמים** שחולקים על **סומכוס** וסוברים שיש הלמ"מ שמשלמים על צרורות חצי נזק.
5. שינוי בצרורות, בעטה בצרורות –
רבא שאל האם 'יש שינוי לצרורות' כלומר, לדעת **חכמים** הסוברים שבנזק צרורות משלמים חצי נזק, האם כשהנזק נעשה בצורה משונה כמו קרן, משלמים רבע נזק? למשל, כשהבהמה בעטה בכוונה להזיק, כי אין דרכה של הבהמה לבעוט על מנת להעיף אבנים.
6. דליל –
כל דבר שקשור ברגלי התרנגול (**רש"י**), ואם נגרם נזק מהדבר הזה, זה נזק של צרורות, ומשלם חצי נזק. **רע"ב מסביר** שבעזרת הדליל הוא העיף צרורות. **השטמ"ק** מסביר בעקבות הגמרא שמדובר שהתרנגול העיף את הדליל ובעזרתו גרם את הנזק, ולא מדובר שהוא סתם גרר את הדליל. **תפארת ישראל מסביר** שזה חבל מדולדל של הפקר.
7. בור המתגלגל ברגלי בני אדם וברגלי בהמה –
רבא בדף ו' אמר, שהתוספת במשנה באה ללמד על בור המתגלגל שחייב בתשלומים, למשל אם אדם הניח אבן ברה"ר, והיא לא היתה מזיקה, אבל אנשים אחרים גלגלו אותה למקום אחר ושם היא הזיקה.

שאלות:

1. הכלב של יוחנן השתגע ודחף את האדנית מקומה שלישית שהתרסקה על המדרכה, רסיס ממנה פגע במכונית של בנימין, האם יוחנן צריך לשלם רבע, חצי, או את כל הנזק?

רב אשי שאל האם {יש שינוי לצרורות} כלומר, לדעת **חכמים** הסוברים שבנזק צרורות משלמים חצי נזק, האם כשהנזק נעשה בצורה משונה כמו קרן, משלמים רבע נזק? למשל, כשהבהמה בעטה בכוונה להזיק, כי אין דרכה של הבהמה לבעוט על מנת להעיף אבנים.

הגמ' מנסה לפשוט את השאלה מכך **שרבא** התלבט בשאלה האם {יש העדאה לצרורות} ובמועד לצרורות ישלם נזק שלם, שהרי אם על שינוי בצרורות משלם רבע נזק ברור שאין העדאה, כי לאחר שלוש פעמים ישלם מקסימום חצי נזק. הגמ' דוחה את ההסבר הזה כי ייתכן **שרבא** התלבט גם בשינוי בצרורות, ועל הצד שאין שינוי הוא שאל האם יש העדאה, אבל עדיין השאלה על שינוי בצרורות בעינא עומדת.

רב אשי שאל בנוסף האם לדעת **סומכוס** בכלל אין הלמ"מ בעניין צרורות, או שהוא סובר שיש הלמ"מ אבל הוא מעמיד אותה ב{כח כוחו}, כלומר כשמזיק הפעיל כח, שגרם בהמשך לכח אחר שהוא בסוף גרם לנזק כמו בשאלה שלנו שהאדנית נפלה מכחו של הכלב והרסיס מכח ההתרסקות, הגמ' נשארת בתיקו בשאלה הזו.

הגמ' מבררת האם משנתינו היא כדעת **חכמים** או **סומכוס**. המשנה אמרה שבהמה שהיו צרורות מנתזים מתחת רגליה משלמת חצי נזק, ולכאורה זה כדעת **חכמים** בצרורות. לחילופין מדובר כאן שהבהמה {בעטה צרורות בשינוי}, ולא כתוצאה מהליכה רגילה שלה, וייתכן **סומכוס** מסכים שבשינוי בצרורות משלמת חצי נזק, ואז משנתינו יכולה להיות כשיטתו.

הגמ' מנסה להוכיח מהמשך המשנה שאמרה, שאם הבהמה דרסה על הכלי בגופה והכלי נשבר ורסיס ממנו הזיק, על הכלי הראשון משלם נזק שלם ועל השני חצי נזק. ולכאורה זה כדעת **חכמים** שהכלי השני ניזוק בצרורות ולכן משלם חצי נזק.

אבל הגמ' אומרת שאפשר להעמיד את המשנה גם כדעת **סומכוס** ומדובר שהיו שלושה כלים, ורסיס מהראשון שבר את השני ורסיס מהשני שבר את השלישי, **וסומכוס** מודה בכלי השלישי שמשלם חצי נזק כי זה כח כוחו. (ולשני והשלישי הגמ' קוראת ראשון ושני משום שהיא מתייחסת רק לאלו שנפגעו מצרורות).

הגמ' מקשה על האפשרות הזו, כי אם **סומכוס** מודה בכח כוחו, מדוע **רב אשי** לא פשט את השאלה לגבי כח כוחו ממשנתינו ונשארנו בתיקו? הגמ' מתרצת **שרבא** אשי סובר שמשנתינו כדעת **חכמים**. (ואת השאלה של **רב אשי** האם יש שינוי לצרורות ומשלמים רבע נזק, הוא שאל אגב משנתינו האם כשהבהמה בעטה צרורות, מדובר על צרורות בשינוי כדעת חכמים והגמ' נשארה בתיקו לגבי דין שינוי בצרורות, ורבינו חננאל פוסק, שכל הבעיות שנשארו בתיקו, לא מוציאים ממון מהניזק.)

2. הרחוב של שמחה בשיפוצים והקרקע כולה חצץ, הכלב של יואב רץ ברחוב והעיף אבן ששברה את החלון של שמחה, האם יואב צריך לשלם על הנזק?

הגמ' מביאה מספר שאלות הנוגעות לנזק צרורות,

○ רבי אבא בר ממל שאל על מקרה שבהמה הולכת בחצר הניזק, על קרקע שכולה צרורות, והבהמה בעטה אבנים, האם זה נחשב נזק צרורות וצריך לשלם חצי? או שמאחר וגם אם היתה הולכת כדרכה היתה מנתזת צריך לשלם נזק שלם? הגמ' נשאר בתיקו.

○ רבי ירמיה שאל את רבי זירא, על בהמה שבעטה צרורות ברה"ר, האם זה נחשב שינוי קקן וחייב גם ברה"ר, או שצרורות זה תולדה של רגל, ופטורה ברה"ר? רבי זירא השיב שזו תולדה של רגל ופטורה.

○ רבי ירמיה הוסיף לשאול את ר"ז, אם הבהמה התיזה צרור מרה"ר אל רה"י והזיקה, דנים את זה כרה"ר או כרה"י? ר"ז השיב שהואיל ותחילת הפעולה ברה"ר, פטורים על הנזק. ובהמשך כתוצאה מקושיות של רבי ירמיה, ר"ז חזר בו מהדין הזה והוא מחייב, על הנזק שהתחיל ברה"ר.

רבי ירמיה הקשה לר"ז גם מברייטא שמתייחסת למשנתינו ואומרת שאם הבהמה היתה ברה"ר ודרסה כלי, ששבר ממנו שבר כלי אחר, פטור על הכלי הראשון כי זה נזק של רגל, אבל חייב על השני. ולכאורה זה נזק צרורות ברה"ר ולר"ז זו תולדה של רגל ופטור. ר"ז תירץ שמדובר שהנזק היה ברה"י, והוא כאמור חזר בו וסובר שנזק צרורות מרה"ר לרה"י חייב.

ר"ז גם מעמיד את דברי רבי יוחנן (בדף כו לקמן) שאין הבדל בחיוב חצי נזק בין רה"ר לרה"י, שגם כשהנזק התחיל ברה"ר ופגע ברה"י חייב ולכן אין הבדל. אבל אם הנזק כולו ברה"ר יש פטור של רגל. לחילופין, אפשר להסביר שרבי יוחנן דיבר רק על חצי נזק של קרן, שמשלמת גם ברה"ר.

3. הכלבה של מרים שמחה לראות את חיים וכשכשה חזק בזנב ושברה את הקורקינט שלו האם מרים צריכה לשלם על הקורקינט?

הגמ' מתארת שרבי יהודה נשיאה ורבי אושעיא, ישבו בקילעא של רבי יהודה, כלומר באוהל או מעין פרגולה שלו. הם דנו האם כשכוש הזנב של הבהמה זהו דרכה באופן טבעי וממילא פטורה ברה"ר. ומאחר ואין בזה חידוש הגמ' הסבירה שהם התלבטו בשאלה האם כשהיא כשכשה בצורה נמרצת, 'כשכוש יתירא', זה עדיין דרכה ופטורה ברה"ר.

רב עינא שאל על מקרה שכשכשה באמתה (לשון נקיה לאיבר מינה), האם זה דומה לקרן מהבחינה שבשניהם היצר שלה תוקף אותה, או שזה שונה מקרן כי אין כוונתה להזיק אלא להנות ולכן תשלם נזק שלם ברה"י.

4. החתול של צבי הסתבך בסל של רבקה, ובריצה עם הסל הפיל את האופנוע של יעקב, מי צריך לשלם על הנזק?

הגמרא דנה על המקרה של המשנה שתרגול שהיה {דליל} חבל או חפץ קשור ברגליו והזיק משלם חצי נזק.

רב הונא אומר שמדובר כשהדליל הסתבך ונקשר מעצמו ברגלי התרגול, אבל אם אדם קשר לו את הדליל חייב נזק שלם כמו בור ברה"ר. והגמ' מבררת האם הכוונה שבעל הדליל חייב או בעל התרגול? ומגיעה למסקנה שלא ניתן להסביר את דברי ר"ה בהקשר של משנתינו.

(כי אם הדליל היה במקום מוסתר, והתרנגול הוציא אותו מעצמו בעל הדליל אנוס, ולחילופין אם הוא שם אותו במקום שהתרנגול יכול בקלות להיקשר בו אז הוא פושע כמו שהשליך בור ברה"ר. וזה פשיטא.

וגם לא מסתבר שבעל התרנגול ישלם משום שהתורה אמרה על נזק של בור, כי יפתח איש בור, ולא כי יפתח שור בור. ואפילו חצי נזק הוא לא אמור לשלם.)

לכן הגמ' אומרת שהמשנה מדברת ד{אדייה אדוי}, שהתרנגול ידה=זרק את הדליל וזה צרורות. ורב הונא לא דיבר על המשנה אלא על מקרה אחר של דליל הפקר. ואם התרנגול נקשר בו מעצמו, אין לדליל בעלים ואין את מי לחייב על הבור, וגם בעל התרנגול לא חייב על בור של תרנגולו, כי כתוב 'כי יפתח איש בור'. אבל אם אדם קשר את הדליל, הוא קנה אותו בהגבהה והוא הופך להיות בור ששייך לו והוא חייב. והגמ' מסבירה שהוא חייב משום {בור המתגלגל ברגלי אדם ובהמה} שהגמ' למדה לעיל בדף ו' שהוא חייב.

5. התרנגולת של אפרת, נכנסה דרך החלון ואכלה עוף מעל השולחן של בנצי, האם אפרת צריכה לשלם על כל העוף?

המשנה בסוף הדף מלמדת דיני חיוב על נזקי שן, שהשן מועדת בחצר הניזק, ואם היא אוכלת מאכל שראוי לה משלמת נזק שלם ואם היא אוכלת בגדים למשל זה משונה ומשלמת חצי נזק.

ברשות הרבים השן פטורה משום שהפסוק אמר 'ובער בשדה אחר', אבל מכל מקום היא נהנתה וחסכה כסף לבעלים, אז הוא משלם על ההנאה שלה, והגמ' תבאר כיצד. והמשנה מסווגת מקומות מסויימים כרה"ר ומשלמת מה שנהנית או כרה"י ומשלמת מה שהזיקה.

הגמ' מביאה ברייתא שרב פפא מדייק ממנה, שאוכל שראוי על ידי הדחק לבהמה כשהיא רעבה, משלמים עליו נזק שלם וזה לא נקרא שינוי. ואם הבהמה אכלה עם הלחם גם את הסל, כשהסל מפריע לה להגיע לאוכל זו דרכה, ומשלמת נזק שלם, אבל אם אכלה את הסל בנסיבות אחרות זה משונה ומשלמת חצי.